

ŞAHABETTİN SÜLEYMAN BEY VE AİLESİ

ŞAHABETTİN SÜLEYMAN'IN
OYUNLARINDA
AİLE KURUMU

SERDAR SOYDAN*

En temel ve bilinen tanımıyla aile, anne, baba ve çocuklardan meydana gelen en küçük toplumsal birimdir. Fransız sosyolog Emile Durkheim, aileyi, “aralarında kan bağı bulunan ya da aynı soydan geldiklerine inanan fertlerden oluşan varlıktır,” diye tarif eder. Tarih boyunca aile, pek çok açıdan önem atfedilen bir toplumsal birim olmuştur. Sağlıklı ailelerin toplumsal bunalımları önlediği, sağlıksız ailelerin toplumların var olan bunalımlarını devam ettireceği, hatta toplumda yeni bir takım sosyal bunalımlara yol açabileceği düşünülmüş, fakat sağlıklı bir ailenin mutlaka kişisel bunalımları önleyeceği ve kişiye yeni sağlıklı beklentiler kazandıracacağı görüşü tekrarlanmıştır. Bu görüşe göre “aile bir sosyal sigorta”dır.¹ Türkiye Cumhuriyeti Devleti Anayasası'nın 41. maddesinin, “Aile, Türk toplumunun temelidir,” olması da aileye atfedilen öneme örnek olarak gösterilebilir.

1 Prof. Dr. Nihat Nirun, “Türkiye'nin Sosyal gelişmesinde Ailenin Rolü ve Önemi” **I. Aile Şurası Bildirileri** (Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990), s. 161.

Bu kadar merkezi konumdaki aile kurumu, tabiidir ki sosyal her tür değişim ve gelişime de tepki gösterecek, durmadan değişecektir. Sosyologlar tarih boyunca -genel olarak- büyük aileden küçük aileye doğru bir değişimin yaşandığını ortaya koyan çalışmalar yapmışlardır.

Bu süreç içinde aile üreticilikten tüketiciliğe geçmiş, baba otoritesinin zayıflaması sonucu aile fertleri daha serbest hareket etme imkanına kavuşmuş, feminizm cereyanı ile kadın iş hayatına işti-
rak ederek toplumun öteki sahalarında da belli haklar elde etmiş,

* Y.L. Öğrencisi, Boğaziçi Üniversitesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

ŞAHABETTİN SÜLEYMAN BEY VE AİLESİ

Fitnat adlı romanı gibi ilk örneklerden başlayarak ailenin, evliliğin, ev hayatının sorunsal haline getirildiği görülür. Aile mutluluk ve huzurun bir türlü bulunamadığı, hiçbir bileşenin kendini içinde hissedemediği bir kurum haline gelir. Jale Parla **Babalar ve Oğullar** adlı incelemesinde aile bağları üzerinden dönemin ve dönem içinde kaleme alınan eserlerin analizini yaparken de benzer bir sonuç çıkar karşımıza: Osmanlı ailesi yıkılmakta, çökmekte, ahlaki olarak “düşmekte”dir. Bu süreç, Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati adı verilen dönemlerde de devam edecek, 1908, II. Meşrutiyet sonrasında ise zirveye çıkacaktır. Mehmet Rauf’un oyun ve romanları, dahası Osmanlı Edebiyatı içerisinde özel bir tür oluşturacak müstehcen hikâye ve romanların bu dönem içinde yazılması tesadüf değildir.

5 Prof. Dr. Umay Günay, “Edebi Eserlerden Hareketle Tarihi Gelişme İçinde Türk Ailesine Bakış”, **I. Aile Şurası Bildirileri** (Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990), s. 147.

Şahabettin Süleyman Bey ve Ailesi

Şahabettin Süleyman tam bu dönemde ortaya çıkan bir edebiyatçı ve düşünür olarak dikkat çeker. 1885’te İstanbul’da doğan yazar, ilk ve orta tahsilini İzmir’de, yüksek tahsilini ise İstanbul’da Mülkiye’yi bitirerek tamamlar. Daha Mülkiye de talebe iken, babasının ölümü üzerine, ailesinin geçiminin temini için, Maarif Nezareti İzmir Tedrisat-ı İptidaiye kaleminde memurluğa başlar. Bu sıralarda siyasete atılmak ister, fakat başarılı olamaz. Aralık 1908’de, Vefa İdadisi Fransızca Muallimliği ve müdür muavinliğine tayin edilir.

Ailesinin geçimini temin için erken yaşta çalışma hayatına atılan Süleyman’ın özel hayatına dair bilgiler ise Yakup Kadri’nin eserlerinden alınır. Hayat kadınlarıyla birlikte, hatta aynı evde yaşayan, aşka inanmayan, birlikte yaşadığı bir kadını kıskanmadığını ve sevmediğini kanıtlamak için arkadaşlarına sunmaktan çekinmeyen bir Şahabettin Süleyman portresi vardır Yakup Kadri’nin anılarında. Ancak Yakup Kadri **Hüküm Gecesi** adlı romanında bu görünüşünün altında başka bir Şahabettin Süleyman’ın yatışını belirtir.

Sözde ne aşka, ne dostluğa ne de başka sevgilere inanırdı. Bütün kadınları aldattığını, dostlarını ihmal ettiğini, ana babasını hiç sevmediğini, kardeşlerine hiçbir yakınlık duymadığını söylerdi. Lakin gerçekte kadınlar tarafından aldatılan, dostları tarafından ihmal edilen, genç yaşından beri aile şefkatinden yoksun bırakılan kendisi idi.⁶

6 Yakup Kadri Karaosmanoğlu,
Hüküm Gecesi (2. Baskı, İstanbul:
İletişim Yayınları, 1998), s. 66.

Şahabettin Süleyman'ın -en azından görünüşteki- bu sefih hayatı eserlerine de konu olmuştur. Nazım H. Polat, Şahabettin Süleyman'ın hikâyeleri ile öncüllerinin sefahat hayatını konu edişini karşılaştırır. Sefahat hayatı, Şahabettin Süleyman'dan önce birçok yazarın eserine, hatta hikâyelerine konu olmuştur. Bu eserlerin ortak mesajı -hiç şüphesiz- sefahat hayatının aile üzerindeki yıkıcı tesirleridir. Hepsi sosyal tenkit ve motifler taşırlar. Sefahat hayatı, Şahabettin Süleyman'ın kaleminde ise bazen değişik bir görünüm arz eder: Onun bu hikâyelerinde aile hayatı yoktur. Dolayısıyla sefahat alemlerine bakış açısı değişiktir. Hatta bazen riya ve aldatma sevimli gösterilirken, aldatma karşısındaki yönlendirici güç suçlu addedilir.

Oyunlar ve Aileler

Yazarın oyunları da ailenin sorunsal haline getirildiği ve Osmanlı ailesindeki değişimin irdelendiği metinlerdir. Hatta hikâyelerinde olduğu gibi, sefahat hayatına dair gözlemleri ve bu hayatın içinden çıkan karakterler bu oyunlarda yer alır.

Kırık Mahfaza adlı oyununda “Bataklık” adlı üç perdelik bir piyes kaleme almadan önce inceleme yapmak için bir randevuevine giden ve orada bir fahişeye aşık olan Nahit'in, Suzan adlı bu kadını elde etme çabası ve ailesi ile yaşadığı gerilim ele alınır. Aile böyle bir ilişkiye karşıdır.

Naciye: Bir fahişe... Bir alüfte!

Nahit: Onlar insan değil mi?

ŞAHABETTİN SÜLEYMAN BEY VE AİLESİ

- Naciye: Fakat ailemizin namusu? Onu unutuyor musun? Çıldırın mı?
- Nahit: Ailem, babam, anam mezarlarından çıkacaklar da bana mı bakacaklar! Bunlar çocukluk yavrum, kardeşim... Hayatta yaşamak lazımdır... Benim yaşamaya ihtiyacım var, ben kuru bir iddia, kuru bir itikat için ölemem...
- Naciye: Bizi unutuyor musunuz?
- Nahit: Bundan size ne?
- Şefik: İşitiyorsun ya!
- Nurettin: Bir leke teşkil etmez mi?
- Nahit: Garip düşünce değil mi? Şefik...
- Şefik: Zannedirim...

Nahit, Suzan ile birlikte olmak için ailesinden hatta çok sevdiği eserlerinden vazgeçmeye hazırdır. Ancak her şeyi göze almasının sebebinin Suzan ile bir aile kurmak ve taşrada basit bir mehur hayatı yaşamak istiyor olması gözden kaçmamalıdır.

Yazarın Aralarında adlı tek perdelik komedisinde de benzer bir çatışma söz konusudur. Kendisinden oldukça genç bir kadın olan Nermin'le evlenen Reşit, karısı ile kardeşleri arasında kalır. Nermin yaşlı kocasını aldattığı gibi evdeki her şeyin kontrolünü de elinde tutmakta, Reşit'in kardeşlerini de buna engel olarak görmektedir. Oyun Reşit ve Nermin arasındaki evliliğin göstermelik ve trajikomik durumunu gözler önüne sererken, finalde Reşit kardeşlerini evden kovan Nermin'e karşı aciz kalır.

- Kerime: Artık bizim için bu evde yaşamak olmaz.
- Fatin: Kabil mi hemşire?
- Kerime: Fakat Reşit'e bir iki şey söyleyelim.
- Fatin: Çünkü hep o kabahatlidir. Bir iki söz lazımdır.
- Kerime: Evet, evet, o kadar kızıyorum, o kadar husumetim var ki, kardeşim olduğunu

inkâr etmek derecelerine geliyorum. Zaten siz erkekler hep böylesiniz, evlendikten sonra...

Fatin: Ben müstesna.

Kerime: Görürüz.

Fatin: Bir kere ben evlenmeyeceğim. Saniyen, ben hiçbir zaman mağlup olmam.

Reşit'in yenilgiye uğrayan kardeşleri Kerime ve Fatin kendi aralarında konuşurlarken oyundan çıkarılması gereken sonucu da özetlerler bir şekilde: Rezil olmamak için, komik duruma düşmek için evlenmemelidir.

Çıkma Sokak, yazarın en uzun oyunu olarak en çok malzemeyle sahip metnidir aile konusunda. Nesip ve Şekip adlı iki yaşını başını almış kardeş, genç karıları Refika ve Mukbile ile birlikte aynı evde yaşamaktadır. Ayrıca Nesip Paşa'nın oğlu Cavit ve kardeşinin kocasından boşanmış kızı Nermin de bu evdedir. Nermin kocasından ayrılmış, evlilikte aradığını bulamamış bir kadın olarak metinde yer alırken, Refika ve Mukbile iki eşcinsel kadındır. Kocaları ile aralarında cinsel ilişki yoktur. Nesip ve Şekip Beylerle evlenmeden önce de birlikte olan bu iki kadın, cinsel gücü olmayan bu yaşlı adamlarla bilerek evlenmişlerdir. Böylece ilişkilerini rahatça yaşayabilecekler, görünürde ise evli kadınlar olacaklardır. Ancak Refika Mukbile'den soğur ve Cavide adlı bir başka kadınla ilişki yaşamaya başlar. Çıkma Sokak aksayan yönleri olan bu büyük ailenin yıkılışını, gizli sevdaların, ilişkilerin, sırların ortaya çıkışını anlatır. İçten içe kaynaklı ama görünürde son derede mutlu olan aile, en ufak bir sarsıntıda yıkılır. Ailenin reisi olan, iktidarı simgeleyen Nesip Paşa karısının eşcinsel olduğunu öğrenince kalp krizi geçirip ölür.

Fırtına adlı oyun ise yukarıda da belirtilen batılılaşma, Avrupa etkisi, hayranlığı ve bunun Osmanlı ailesine etkisi üzerinedir. Güzin ve Macit evlidir. Ayrıca yeni çocukları olmuştur. Ancak Macit'in akli fikri Avrupa'ya, Paris'e gitmektir. Ailesini bırakıp Paris'e gitmek. Babası Rıza, Güzin'in annesi Nuriye Hanım ve Güzin ellerinden geleni yaparak Macit'i bu fikrinden döndürmeye çalışsalar

ŞAHABETTİN SÜLEYMAN BEY VE AİLESİ

da başarılı olamazlar. Macit her şeyi göze almış, gemileri yakmıştır. Ne yapıp edecek Paris'e gidecektir.

Avrupa hayranlığı ve Paris, aileyi yıkan bir olgu olarak işlenir ve "fırtına" olarak tanımlanır metinde.

- Güzin: Ah bu Avrupa! Bu Paris! Hususiyle Paris! Bilir misiniz ne demektir? Fırtına, dalga, bora... Öyle bir fırtına ki, bizim asude, saf semamızı, evlerimizi kadınlarıyla, levsleriyle alt üst ediyor. Kocalarımızın kalbini çalıyor, çocuklarımızı levse sürük-lüyor, paramızı gasp ediyor. Ve ondan, bu Paris'ten, her yerde, her payitahtta bir leke, bir parça vardır. Mesela bizde Beyoğlu... İşte küçük bir Paris, işte bir mezbele, bir küme-yi levs... (Kindar ve müteneffir) Macit'in ruhu...
- Nihat: Bu söylediklerinizden hissettiğim, anladığım şu ki, size Paris'i yanlış anlatmışlar. Paris'te yalnız fuhuş, sefahat, eğlence yaşamaz, orada bir hayat-ı say, bir faaliyet, bir medeniyet, bir terakki vardır.
- Güzin: Bana ne? Mademki onun kiri, levsi, hıyaneti kocamı benden alıyor, Paris bence mahal-i levstir.

Ancak tüm aileyi karşısına alan Macit tam evden çıkacakken kundaktaki çocuğunun ağladığını duyar. Bu sırada karısı bir ay daha olsun kalması için kendisine yalvarıyordur.

- Güzin: Bir ay! Bir ay daha! Burada olmazsa başka yerde... Bir ay seninle beraber... Bu bana kifayet eder.
- Macit: Hayır. (Bir buçuk yahut iki yaşında bir çocuk ağlaması derinden işitilir)
- Güzin: Rica ederim Macit! Ayaklarını öpeyim Macit!
- Macit: Sus! Dinle, çocuk ağlıyor.

(Kadın biraz kalkar, dinler, birden bire isticial ile kalkar, sahneden çıkar)

On İkinci Meclis

İptida Macit yalnız, sonra Nihat

(Macit düşünceli, dalgın bir nazarla bakar, dinler. Ağlama devam eder. Kalkar, kapıya kadar gider. Daha ziyade mütecessis dinler. Ağlama şiddetlenir.)

Nihat: Macit, araba hazır. (Macit cevap vermez) Araba hazır, gitmiyor musun? (Yine sükût) Gitmiyor musun? Macit! Macit!

Macit: (Dönmeksizin, kısık, düşünceli bir sesle) Bilmem... (Biraz sonra dönerek) Ben de bilmem...(Ağlama devam eder)

Macit bebeğin ağlayışı ile yerinde kalakalır. Ne yapacağını bilemez. Perde bu sırada kapanır.

SONUÇ

Toplumun temel birimi ve dayanağı olarak görülen aile pek çok açıdan toplumun değişimini ve gelişimini de imleyen bir kurum olmuştur. Osmanlı ailesi üzerinden de Osmanlı toplumunun geçirdiği tüm değişimler gözlemlenebilir. 18. yüzyıldan itibaren batılılaşmaya, Avrupa medeniyetine öykünmeye başlayan Osmanlı'da aile de batılı, modern bir hal almaya çalışmış ancak yapısalardan ziyade yüzeysel bu değişimler, pek çok olgunun yerleşmemesine neden olmuştur. Böylece Osmanlı ailesi hem var olanı muhafaza edememiş, hem de yeniye ayak uyduramamış, zamanla yozlaşmıştır.

Atfedilen önemden yola çıkarak ve tarihsel bir okuma ile Osmanlı ailesi, Osmanlı Devleti'nin simgesi olarak da okunabilir. Böylece yıkılmak üzere olan bir devleti simgeleyen yıkıldı yıkılacak bir aile ile karşı karşıya kalınır. Aile artık kimliksiz, yabacı ve zavallı bir yapıdır. Fertlerin birliği bir türlü sağlanamaz aile içinde.

ŞAHABETTİN SÜLEYMAN BEY VE AİLESİ

Şahabettin Süleyman böyle bir dönemde kaleme aldığı eserleri ile Osmanlı ailesinin çöküşünü belgelemiş, hatta pek çok öncülü yahut çağdaşından sert metinler ortaya koymuştur. Biyografik okumalarla bu sertliğin Süleyman'ın özel yaşamının bir yansıması olduğunu söylenebilir ve yazar aile karşıtı olarak tanımlanabilirse de, **Fırtına** ve **Kırık Mahfaza** gibi metinlerin bir şekilde aileyi yücelttiği, en azından aileden saygı ile söz ettiği de gözden kaçırılmamalıdır. İçten içe huzurlu, düzenli bir yaşam arzulanmaktadır sanki metinlerde. Öyle ki Şahabettin Süleyman'ın birkaç sene sonra İhsan Raif Hanım'la tanışacağı, evleneceği ve ölene dek mutlu olacağı bilgisi bu oyunları dikkatle incelemiş okuyucular için sürpriz olmaktan çıkar.

